

Beyazıt, F. (2026). *Anayurt Otel* ve *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'nda utanç ve tanınma: Scheff perspektifi ışığında. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 339-346.

ANAYURT OTELİ VE DOKUZUNCU HARİCIYE KOĞUŞU'NDA UTANÇ VE TANINMA: SCHEFF PERSPEKTİFİ İŞIĞINDA

Furkan BEYAZIT*

Öz: Bu çalışma, modern Türk romanında utanç duygusunun öznenin tanınma talebiyle ilişkisini karşılaştırmalı bir analizle incelemektedir. Çalışma kapsamında Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* (1930) ile Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Otel* (1973) romanları, duyguların toplumsal boyutunu merkeze alan kuramsal bir çerçeve içinde ele alınmıştır. Metinlerde utanç; bireysel ve içsel bir psikolojik durumdan ziyade, öznenin toplumsal bağ kurma kapasitesi ve öteki tarafından tanınma imkânı bağlamında ortaya çıkan bir deneyim olarak kavramsallaştırılmaktadır. Nitel karşılaştırmalı metin analizi yöntemiyle yürütülen çalışma sonucunda, her iki romanda da aşağılanma deneyiminin karakterler üzerinde yıkıcı etkiler ürettiği, ancak bu sürecin farklı yapısal düzlemlerde işlediği tespit edilmiştir. *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'nda utanç, belirli karşılaşmalar içinde tetiklenen ve sevgi nesnesi aracılığıyla kısmen telafi edilebilir bir kırılma olarak belirirken; *Anayurt Otel*'nde tanınmama hâli süreklilik kazanarak karakterin varoluşunu tehdit eden yapısal bir eksikliğe dönüşmektedir. Elde edilen bulgular, modern Türk romanında utançın bireysel bir sancıdan sistemik bir yabancılaşmaya doğru dönüşen temsil biçimlerine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Utanç, Tanınma, Modern Türk Romanı, *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*, *Anayurt Otel*.

SHAME AND RECOGNITION IN ANAYURT OTELİ AND DOKUZUNCU HARİCIYE KOĞUŞU: IN LIGHT OF THE SCHEFFIAN PERSPECTIVE

Abstract: This study examines the relationship between the feeling of shame and the subject's demand for recognition in the modern Turkish novel through a comparative analysis. Within the scope of the study, Peyami Safa's *The Ninth External Ward* and Yusuf Atılgan's *Motherland Hotel* are analyzed within a theoretical framework focusing on the social dimension of emotions. In the texts, shame is conceptualised not so much as an individual and internal psychological state, but rather as an experience that arises within the context of the subject's capacity to form social bonds and the possibility of being recognised by the "other." As a result of the qualitative comparative text analysis, it is observed that the experience of humiliation produces destructive effects on the characters in both novels; however, this process operates on different structural levels. While shame in *The Ninth External Ward* appears as a rupture triggered within specific encounters and remains partially compensable through the object of love, the state of non-recognition in *Motherland Hotel* gains continuity and transforms into a structural deficiency that threatens the character's existence. These findings point to the evolving forms of representation of shame in the modern Turkish novel, moving from an individual pang to a systemic alienation.

Keywords: Shame, Recognition, Modern Turkish Novel, *The Ninth External Ward*, *Motherland Hotel*.

* Artvin Çoruh Üniversitesi, furkanbyzt59@gmail.com.

 ORCID: 0009-0000-1389-0100

Modern Türk romanında bireyin toplumsal konumlanması, aidiyet arayışı ve yabancılaşma deneyimi önemli bir tematik alan oluşturur. Bu çalışma; Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koşusu* ile Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Otel*i romanlarını, utanç ve tanınma krizi kavramları çerçevesinde ele almaktadır. Utanç; burada bireysel bir iç yaşantıdan ziyade, öznenin başkalarıyla kurduğu ilişkiler içinde anlam kazanan bir toplumsal deneyim olarak değerlendirilmektedir. Öznenin kendisini başkasının bakışı aracılığıyla konumlandırma çabası, çoğu zaman değersizlik ve aşağılanma duygularını beraberinde getirir. Bu yönüyle utanç, bireyin iç dünyasından çok, toplumsal bağın kırılmasını görünür kılan ilişkisel bir duygu niteliği taşır. Thomas J. Scheff'in utanç ve öfke dinamiklerine dayanan toplumsal bağ kuramı (Scheff, 1990, s. 15), söz konusu iki romandaki duygu dünyasını ilişkisel bir perspektiften yeniden okumaya imkân tanımaktadır. Bu çalışma; her iki anlatıda aşağılanma ve tanınmama deneyiminin nasıl farklı yapısal düzlemlerde temsil edildiğini ve bu deneyimlerin, karakterlerin dünyayla kurduğu temas biçimini nasıl belirlediğini karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır.

1. İncelenen Romanlara Kısa Bir Bakış

1.1. *Dokuzuncu Hariciye Koşusu*

Peyami Safa'nın 1930 tarihli *Dokuzuncu Hariciye Koşusu* romanı, kemik hastalığı nedeniyle uzun süre hastane ortamında yaşayan genç bir anlatıcının iç dünyasını merkeze alır. Roman; fiziksel acı ile ruhsal kırılma arasındaki ilişkiyi, iç monolog tekniği aracılığıyla işler. Anlatıcının bedensel eksikliği, toplumsal ilişkilerinde sürekli bir aşağılık ve utanç duygusu üretir. Nüzhet'e duyduğu karşılıksız aşk, annenin koruyucu fakat sınırlayıcı varlığı ve hastane ortamının nesneleştirici bakışı; karakterin tanınma ihtiyacını derinleştirir. Roman boyunca bedensel kırılma, öznenin toplumsal bağ kurma kapasitesini belirleyen temel bir eksen hâline gelir.

1.2. *Anayurt Otel*

Yusuf Atılgan'ın 1973 tarihli *Anayurt Otel*i romanı, küçük bir Anadolu kasabasında otel işleten Zebercet'in giderek donuklaşan ve şiddete yönelen varoluşunu anlatır. Zebercet'in gündelik rutini; tekrar eden davranışlar ve saat takıntısı üzerinden ilerlerken, "gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın" figürü karakter için bir tanınma ihtimaline dönüşür. Ancak bu ihtimalin askıda kalması, Zebercet'in bastırılmış öfkesini ve değersizlik duygusunu yoğunlaştırır. Çocukluk aşağılanmaları, askerlik deneyimleri ve sosyal edilgenliği; karakterin tanınma krizini derinleştirir. Romanın sonunda gerçekleşen cinayet, ani bir patlama değil; uzun süreli bir tanınmama hâlinin şiddete evrilmesi olarak okunabilir.

2. Literatür Değerlendirmesi

Modern Türk romanında bireyin iç dünyası, yabancılaşma ve kırılma benlik temaları; özellikle Cumhuriyet sonrası edebiyat bağlamında sıklıkla ele alınmıştır. Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koşusu* romanı üzerine yapılan çalışmalar genellikle eserin otobiyografik yönü, hastalık deneyimi ve iç monolog tekniği üzerinde yoğunlaşmıştır (Moran, 1994, s. 185). Romanın hasta anlatıcısı, çoğunlukla bireysel olgunlaşma ve bilinç inşası çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bunun yanında; romanın benlik inşası ve iç kapanma temalarını modern bireyin kırılma bağlamında ele alan çalışmalar da bulunmaktadır (Okay, 1990, s. 74). Ancak bu incelemelerde utanç duygusunun, toplumsal bağın zedelenmesiyle ilişkili bir sosyal duygu olarak kuramsal biçimde ele alınması sınırlı kalmıştır.

Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Otel*i romanı üzerine yapılan eleştiriler ise büyük ölçüde Zebercet karakterinin yabancılaşması, cinsel bastırılmışlığı ve taşra modernitesi bağlamında yoğunlaşmıştır (Ecevit, 2001, s. 92). Berna Moran (1994, 198), Zebercet'i modern bireyin iç kapanmış ve iletişim kuramayan bir temsilcisi olarak değerlendirirken; Jale Parla (1990, s.

112) modern Türk romanında iç dünyanın çözülüşünü ele alırken Atılğan'ın karakterlerini bu bağlamda konumlandırır. Bu çalışmalar Zebercet'in varoluşsal sıkışmasını güçlü biçimde analiz etmekle birlikte; utanç ve öfke arasındaki döngüsel ilişkiyi toplumsal tanınma eksikliği bağlamında, duygu sosyolojisi perspektifiyle sistematik biçimde ele almamıştır.

Duyguların toplumsal boyutuna ilişkin çalışmalar, özellikle Thomas J. Scheff'in utanç ve toplumsal bağ kuramı çerçevesinde önemli bir teorik zemin sunmaktadır (Scheff, 1990, s. 15; 2000, s. 84). Scheff'e göre utanç; bireyin toplumsal bağının tehdit altında olduğunu hissettiği anlarda ortaya çıkan temel bir sosyal duygudur ve bastırıldığında öfkeye dönüşebilir. Helen B. Lewis (1971, s. 38) ile Tangney ve Dearing (2002, s. 25) de utanç duygusunun benlik algısı ve sosyal değerlendirme süreçleriyle yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

Türk edebiyatı eleştirisinde duygu sosyolojisi perspektifinin sınırlı biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışma; Scheff'in utanç ve toplumsal bağ kuramını merkeze alarak *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* ve *Anayurt Oteli* romanlarını karşılaştırmalı biçimde incelemekte; utanç ve tanınma krizini bireysel bir ruh hâli olmaktan ziyade, toplumsal bağın kırılma durumu bağlamında değerlendirmektedir. Bu yönüyle çalışma, mevcut literatüre kuramsal açıdan özgül bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

3. Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve: Türk Romanına Duygu Sosyolojisiyle Bakmak

Edebiyat metinleri, belirli tarihsel ve toplumsal koşullar içinde şekillenen duygu düzeneklerinin anlatı formunda görünür hâle geldiği alanlardır. Bu nedenle duygular; yalnızca bireysel psikolojinin sınırları içinde değil, ilişkisellik ve toplumsal konumlanış bağlamında ele alındığında daha açıklayıcı bir çerçeve sunar. Duygu sosyolojisi yaklaşımı, öznenin yaşadığı hisleri sosyal etkileşim ağları ve tanınma süreçleri içinde anlamlandırmayı mümkün kılar.

Literatür incelendiğinde; *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* ve *Anayurt Oteli* üzerine yapılan çalışmaların çoğunlukla psikanalitik ve varoluşçu temellere dayandığı görülmektedir (Gürbilek, 2011, s. 42; Moran, 2016, s. 115). Safa'nın romanında hastalık ve bedensel kırılmanın bireysel bilinç üzerindeki etkileri vurgulanırken; Atılğan'ın romanı çoğunlukla yabancılaşma ve ontolojik güvensizlik kavramları üzerinden değerlendirilmiştir. Son yıllarda yapılan bazı disiplinlerarası çalışmalar karakterlerin travmatik deneyimlerine ve toplumsal yalıtılmışlıklarına odaklanmış olsa da duyguların toplumsal bağ içindeki işlevi ve tanınma süreçleriyle ilişkisi, henüz yeterince sistematik biçimde ele alınmamıştır.

Bu noktada Thomas J. Scheff'in utanç ve toplumsal bağ kuramı, önemli bir kuramsal imkân sunar. Scheff'e (1990, s. 15) göre utanç; bireyin toplumsal bağının tehdit altında olduğu ya da zayıfladığı etkileşim anlarında ortaya çıkan temel bir sosyal duygudur. Utancın bastırılması ise çoğu durumda öfkeye dönüşen bir duygu sarmalı üretir. Bu yaklaşım utancı; yalnızca bireysel bir eksiklik ya da içsel zayıflık olarak değil, ilişki kırılmasının göstergesi olarak kavramsallaştırır.

Bu çalışma; Scheff'in kuramını doğrudan bir uygulama modeli olarak değil, edebî metinlerde utancın yapısal biçimlerini ayırt etmeye imkân tanıyan analitik bir başlangıç noktası olarak benimsemektedir. Metin çözümlemeleri sırasında utancın bazı anlatılarda mevcut bir bağın zedelenmesinden ("kopuşa dayalı" model), bazı anlatılarda ise ilişkinin baştan kurulamamasından ("kurulamamaya dayalı" model) üretildiği görülmektedir. Bu ayırım, her iki romanın duygu örgüsünü karşılaştırmalı biçimde değerlendirmeye olanak sağlamaktadır.

4. *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*: Bedensel Damgadan İçselleştirilmiş Utanca

Bu bölümde utanç; belirli karşılaşmalar içinde tetiklenen ve öznenin toplumsal konumlanışıyla ilişkili bir kırılma olarak ele alınmaktadır. Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*, utancı öznenin toplumsal konumlanma süreci içinde yapılandıran bir anlatı

kurar. Adsız genç kahramanın “hasta diz”i; fizyolojik bir arıza olmanın ötesinde, onu sağlıklı ve “normal” bedenler dünyasından ayıran sembolik bir işarete dönüşür. Böylece beden, yaşanan bir varlık olmaktan çıkar; başkalarının bakışına açık ve sürekli değerlendirilen bir eksiklik alanı hâline gelir. Scheff’in (1990, s. 71) kavramsallaştırdığı biçimiyle utanç, burada sosyal bağın kırılma noktası olduğu etkileşim anlarında belirir; özne, başkasının bakışını içselleştirerek kendi varlığını sorunlu bir konumda algılar.

Hastane mekânı, karakter için yalnızca geçici bir tedavi alanı değil, toplumsal yalıtılmışlığın mekânsal karşılığıdır. Bu yalıtılmışlık; özellikle Paşa’nın konağındaki karşılaşmalarda belirginleşir. Konağın yüksek tavanları, düzenli salonu ve ölçülü konuşma biçimi karşısında kahramanın bedensel varlığı adeta fazlalık gibi konumlanır. Paşa’nın karşısında otururken nefes almasını dahi kontrol etmeye çalışması ve “Kendi nefesimin sesini işitiyordum ve bu ses beni utandırıyor” (Safa, 2018, s. 41) demesi, başkasının bakışını içselleştirmiş bir benliğin kendi varlığını tehdit olarak algıladığını gösterir. Burada utanç, belirli bir davranıştan değil, mekânda yer kaplamanın kendisinden doğmaktadır.

Paşa konağı yalnızca sınıfsal bir üstünlük alanı değil, tanınma imkânının hiyerarşik biçimde sınırlandığı bir uzamdır. Kahramanın bu mekânda sessizleşmesi ve bedensel varlığını geri çekmesi, kendisini eşit bir muhatap olarak görmediğini açığa çıkarır. Böylece aşağılanma; dışarıdan yöneltilen açık bir hakareten çok, içselleştirilmiş bir konum kabulüne dönüşür. Nüzhet’e duyduğu aşk da bu eksiklik duygusuyla örülüdür. Arzu; romantik bir yakınlaşmadan ziyade, eşit bir özne olarak tanınma isteği biçiminde belirir. Ancak kahraman, kendi bedenini ve sınıfsal konumunu bu ilişkinin önünde aşılmaz bir engel olarak konumlandırır. “Topal” ve “fakir” olma düşüncesi, aşkı sürekli ertelenen bir ihtimale dönüştürür. Böylece utanç yalnızca başkalarının bakışından değil, öznenin kendi iç bakışından da beslenir.

Ameliyat beklentisi bu bağlamda yalnızca tıbbi bir müdahale arzusu değildir. Kahramanın ameliyat sonrası tahayyülü; bedensel iyileşmeden çok, başkalarının bakışı karşısında yeniden konumlanma arzusuna işaret eder. Sağlıklı bir bedenin ona eşit bir sosyal statü kazandıracağına inanması, utancın bedensel eksiklikle sınırlı olmadığını gösterir. Ancak roman; fizyolojik müdahalenin sınıfsal ve kültürel hiyerarşiyi ortadan kaldırmayacağını ima ederek utancın toplumsal konumla iç içe geçtiğini ortaya koyar.

Bu bastırılmış utanç zaman zaman hırçınlık, kıskançlık ve ani öfke biçiminde yüzeye çıkar. Ancak bu öfke, tutarlı bir başkaldırı değil; öznenin kendi eksik benlik algısıyla baş edememesinin dolaylı bir dışavurumudur. Doktor Ragıp’a ya da Nüzhet’in çevresine yönelen tepkiler, gerçekte bu kişilere değil, onların aynasında görülen yetersizlik hissine yöneliktir. Böylece roman; bedensel damganın nasıl içselleştirilmiş bir utanca, utancın da bastırılmış bir hınca dönüştüğünü gösterir.

Sonuç olarak romanda utanç; bireysel bir mahcubiyetten ziyade, bedensel eksiklik ile sınıfsal hiyerarşi arasındaki gerilimin ürünüdür. Kahraman toplumdaki bütünüyle kopmuş değildir; ancak eşit bir konum elde edemediği için kendisini sürekli sınırda konumlandırır. Bu yönüyle utanç; kopuştan çok, kırılma noktası olduğu bağın içinde yaşanan içsel daralma biçiminde temsil edilmektedir.

5. *Anayurt Otel*: Tanınma Kapasitesinin Kaybı ve Yapısal Utanç

Bu bölümde utanç; belirli bir karşılaşmada ortaya çıkan geçici bir kırılma olarak değil, süreklilik kazanmış bir tanınmama hâlinin yapısal sonucu olarak ele alınmaktadır. Yusuf Atılgan’ın *Anayurt Otel*, ilişki kurma kapasitesinin zayıfladığı bir evrende öznenin çözümünü anlatır. Zebercet’in yaşamı düzenli tekrarlar ve mekanik rutinler içinde sürer; ancak bu tekrarlar anlamlı bir karşılaşma üretmez. Otel; dış dünyayla temasın kurulduğu bir alan olmaktan çok, temasın sürekli ertelendiği bir ara mekâna dönüşür. Zebercet bütünüyle

yalnız değildir; fakat hiçbir etkileşim onu tanınan bir özne konumuna taşımaz. Böylece roman; görünür fakat tanınmayan bir varoluş biçiminin duygusal sonuçlarını açığa çıkarır.

Zebercet'in saatlere bakma takıntısı ve mekânsal düzeni koruma çabası yalnızca obsesif davranışlar değildir. Nesnel zaman ilerlerken öznel zaman donuklaşır. Gelecek; ilerleme değil, sürekli ertelenen bir ihtimal hâlini alır. Bu zamansal donukluk, tanınma eksikliğinin anlatı içindeki biçimidir. Ancak bu durum yalnızca şimdiki zamana ait değildir; karakterin geçmiş deneyimlerinde kök salmış bir tanınmama tarihine dayanır. Çocuklukta yaşadığı aşağılanma sahnesi yağmurlu bir günde korktuğu için alaya alınması Zebercet'in kamusal alanda özne olarak tanınmamasının erken bir örneğidir (Atılğan, 2017, s. 45). Askerlik anılarında komutanının onu eşinin yanında adeta bir nesne gibi konumlandırması da benzer bir deneyimi tekrarlar. Scheff'in (1990, s. 75) kuramı bağlamında bu sahneler; bastırılmış ve telafi edilememiş utanç birikintileri olarak okunabilir. Bu birikim, karakterin sosyal bağ kurma kapasitesini zayıflatır ve utancı süreklilik kazanan bir donukluk hâline dönüştürür.

Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın, Zebercet'in bu donmuş varoluşuna kısa süreli bir yön duygusu kazandırır. Kadının otele giriş anı, Zebercet için romantik bir ilginin ötesinde bir tanınma ihtimalidir. Ancak kadının geri dönmemesi, zaten zayıf olan ilişki zemininin görünür hâle gelmesine yol açar. Bu kırılma; belirli bir bağın kopmasından çok, baştan kurulamamış bir ilişkinin ifşasıdır. Zebercet'in ilişkisizliği gündelik mikro-etkileşimlerinde de belirgindir. Sokaktaki bir satıcıyla yaşadığı sıradan bir tartışmada dahi kendisini eşit bir muhatap olarak konumlandırmaz. Tepki veremeyen özne, bastırdığı duyguyu içsel bir hınç olarak biriktirir. Scheff'in (1990, s. 81) belirttiği utanç-öfke sarmalı, burada görünür bir karşılık bulur.

Horoz dövüşü sahnesi, bu bastırılmış öfkenin sembolik bir eşik noktasıdır. Horozların kontrolsüz şiddeti Zebercet'te hem tiksinti hem de gizli bir hayranlık uyandırır. Hayatı boyunca edilgen kalan karakter, bu sahnede doğrudanlık ve fail olma ihtimalinin simgesel bir temsilini izler. Bu izleme, ileride gerçekleşecek şiddetin psikolojik zeminini hazırlar. Cinayet bu nedenle ani bir patlama değil, uzun süreli tanınmama hâlinin şiddete evrilmesidir. Ortalıkçı kadına yönelen şiddet, karşılıklılık üretmeyen tek yönlü bir kontrol eylemidir. Zebercet ilk kez mutlak güç hissi yaşar; ancak bu failleşme özneleşme anlamına gelmez. Kadının cansız bedeni karşısındaki donukluk (Atılğan, 2017, s. 102), şiddetin tanınma üretmediğini, yalnızca bastırılmış utancı geçici olarak susturduğunu gösterir. Böylece cinayet; tanınma talebinin gerçekleşmesi değil, tanınma imkânsızlığının dramatik ifşası hâline gelir.

Roman boyunca Zebercet'in hiçbir ilişkisi kalıcı bir karşılıklılık üretmez. Müşteriler geçicidir, ortalıkçı kadınla kurduğu temas eşitsizdir, trenle gelen kadına yönelen ilgi karşılık bulmaz. Bu nedenle yaşadığı değersizlik; kaybedilmiş bir ilişkinin değil, baştan kurulamamış ilişkilerin sonucudur. Utanç burada bir kopuşun değil, kronik bir ilişkisizliğin duygusal biçimidir. Sonuç olarak *Anayurt Oteli*; utancı sosyal bağın zayıflamasından çok, bağ kurma kapasitesinin yapısal kaybı üzerinden temsil eder. Kapalı mekân ve dairesel zaman, bu ilişkisizliğin anlatı düzeyindeki karşılığıdır. Zebercet'in yıkımı; dışlanma anlarından değil, ilerlemeyen bir zaman ve kurulmamış bağlar içinde şekillenen bir donukluktan doğar.

6. Yöntem ve Metin Seçiminin Gerekçesi

Bu çalışmada Thomas J. Scheff'in utanç kuramı; metinlere dışsal ve değişmez bir açıklama şeması olarak uygulanmamış, romanların sunduğu özgül anlatı ve ilişki dinamiklerini görünür kılmaya imkân veren analitik bir başlangıç noktası olarak ele alınmıştır. Kuramsal kavramlar; karakterlerin toplumsal konumlanışları, karşılaşma biçimleri ve ilişki kurma kapasiteleri doğrultusunda metin içinde yeniden anlamlandırılmıştır. Bu yaklaşım, kuram ile metin arasında doğrusal bir uygulama ilişkisi kurmak yerine, karşılıklı olarak üretken bir analitik diyalog geliştirmeyi amaçlamaktadır. Böylece *Dokuzuncu Hariciye*

Koşuşu'nda utancın, belirli karşılaşmalar içinde tetiklenen ve kısmen telafi edilebilir bir "kopuş" deneyimi olarak ortaya çıktığı; *Anayurt Otel*'inde ise süreklilik kazanmış bir tanınmama hâli içinde yapısal bir "kurulamama" biçimine dönüştüğü karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Ancak yapılan inceleme, salt betimleyici bir metin çözümlemesi değildir. Scheff'in (1990, s. 15) duygu sosyolojisi kapsamında geliştirdiği kavramlar; sosyal bağ, bastırılmış utanç ve utanç/öfke sarmalı, edebî anlatının ilişki örgüsünü analiz etmeye imkân veren kategoriler olarak değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde karakterlerin karşılaşma anları, iç monologları ve şiddet eylemleri; sosyal bağın güçlenme ya da zayıflama göstergeleri olarak izlenmiş, bu göstergelerin anlatı içinde süreklilik mi yoksa kopuş mu ürettiği karşılaştırmalı biçimde incelenmiştir.

Dokuzuncu Hariciye Koşuşu ile *Anayurt Otel*'nin örneklem olarak seçilmesinin temel gerekçesi, her iki eserin de farklı tarihsel bağlamlarda yabancılaşmış özneyi merkeze almasıdır. Peyami Safa'da bedensel ve sınıfsal kırılma noktaları etrafında şekillenen utanç deneyimi; Yusuf Atılgan'da daha ontolojik bir ilişkisizlik biçimine dönüşmektedir. Bu farklılaşma; utanç/öfke sarmalının Türk romanındaki dönüşümünü karşılaştırmalı biçimde izleme olanağı sağlamaktadır. Böylece seçilen metinler utancın, farklı tarihsel ve anlatısal bağlamlarda nasıl biçimlendiğini göstermek açısından temsil gücü yüksek örnekler sunmaktadır.

7. Karşılaştırmalı Değerlendirme: Telafi Edilebilir Yaradan Yapısal Eksikliğe

İncelenen metinlerde öznenin çözülüşü; başarısız karşılaşmaların ve içselleştirilmiş aşağılanmanın birikimli etkisiyle ortaya çıkar. Ancak bu sürecin işleyişi, farklı ilişki biçimleri üzerinden ilerler. *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*'nda utanç; belirli karşılaşmalarda yoğunlaşan ve uygun koşullarda hafifletilebilecek bir kırılma deneyimidir. Kahraman, sağlıklı ve ayrıcalıklı çevre karşısında küçülür; buna rağmen tanınma ve kabul görme ihtimalini bütünüyle yitirmez. Yara derindir fakat kapanma ihtimali tümüyle ortadan kalkmış değildir.

Anayurt Otel'inde ise mesele bir yaranın derinliği değil, yaranın baştan itibaren kapanma imkânının bulunmamasıdır. Zebercet'in yaşadığı aşağılanma; tekil karşılaşmaların sonucu olmaktan çok, süreklilik kazanmış bir tanınmama hâlinin ürünüdür. Safa'nın kahramanı eksikliği belirli bağlamlarda deneyimlerken; Atılgan'ın kahramanı eksikliği, varoluşunun yapısal bir unsuru olarak yaşar. Böylece birinde utanç telafi edilebilir bir kırılma olarak belirirken, diğerinde kalıcı bir eksikliğe dönüşür.

Bu ayırım, utancın sosyal bağ içindeki konumunda belirginleşir. Safa'da utanç; bağın zayıfladığı anlara işaret eden bir sinyal niteliğindedir; özne, zedelenmiş olsa da yeniden eklenme ihtimalini taşır. Karşılaşma alanı tümüyle kapanmaz; diyalog olasılığı sürer. Atılgan'da ise sorun bağın zayıflaması değil, kronik yokluğudur. Zebercet'in dünyasında karşılaşmalar süresizdir ve kalıcı bir karşılıklılık üretmez. Utanç burada ilişki içindeki bir kırılma değil, ilişkinin kurulamamasının yapısal sonucudur.

Bu ayırım; zaman ve mekân kurgusunda da belirginleşir. Safa'da zaman, ileriye dönük bir beklenti içerir; ameliyat sahnesi bu beklentinin sembolik merkezidir. Gelecek; iyileşme ve yeniden konumlanma ihtimalini barındırır. *Anayurt Otel*'inde ise zaman, dairesel tekrarlar hâlinde ilerler; herhangi bir telafi ufku açılmaz. Otel mekânı; karşılaşmaların yoğunlaştığı bir merkez değil, ilişkilerin askıya alındığı bir bekleme alanıdır. Böylece birinde utanç, geleceğe yönelen bir telafi arayışı üretirken; diğerinde kapalı bir devrim içinde donuklaşır.

Son kertede iki roman, utancın farklı tarihsel ve anlatısal bağlamlarda nasıl farklı yıkım biçimleri ürettiğini gösterir. Safa'da kırılma fakat açık bir benlik formu ortaya çıkar; özne hâlâ muhatap arar ve kabul edilme ihtimalini bütünüyle terk etmez. Atılgan'da ise muhatap figürü giderek silinir; duygu içe kıvrılır ve öznenin kendi üzerine kapanmasına yol

açar. Yıkım birinde ilişki alanında yaşanan gerilimlerden doğarken, diğerinde ilerlemeyen bir zaman ve kurulamayan bağ içinde şekillenir. Böylece iki metin; utancın karşılaşma içindeki bir kopuş ile ilişkisizlik içindeki yapısal eksiklik arasında nasıl farklılaştığını somutlaştırır.

Sonuç

Bu çalışma; Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koşu* ile Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Oteli* romanlarını, Thomas J. Scheff'in utanç ve toplumsal bağ kuramı çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Analiz; her iki romanda da utancın bireysel bir içsel eksiklikten çok, toplumsal tanınma krizine bağlı olarak yapılandığını göstermektedir. Bununla birlikte romanlar, bu krizi farklı yapısal biçimlerde temsil eder. Safa'da utanç; belirli karşılaşmalarda tetiklenen ve sosyal bağın zayıflamasına işaret eden bir kırılma olarak ortaya çıkar; özne zedelenmiş olsa da bağa yeniden eklenme ihtimalini bütünüyle kaybetmez. Atılgan'da ise utanç; belirli bir ilişkinin zedelenmesinden değil, ilişkinin baştan kurulamamasından kaynaklanan süreklilik kazanmış bir tanınmama hâlidir.

Bu karşılaştırma doğrultusunda çalışma, utancı iki yapısal model üzerinden kavramsallaştırmayı önermektedir: “kopuşa dayalı utanç” ve “kurulamamaya dayalı utanç”. İlkinde duygu, mevcut bir bağın zayıflamasıyla tetiklenir ve telafi ufku içerir. İkincisinde ise duygu, kronik bir ilişkisizlik zemininde oluşur; telafi ihtimali yapısal olarak sınırlıdır ve bastırılmış utanç zamanla donukluk ya da şiddet biçiminde dışa vurulur. Bu ayrım, Scheff'in utanç-öfke sarmalını edebî metin bağlamında yeniden düşünmeyi mümkün kılmaktadır.

Dolayısıyla çalışma; modern Türk romanı hakkında genelleyci bir yargı üretmekten ziyade, incelenen iki metin üzerinden utancın farklı tarihsel ve anlatsal bağlamlarda nasıl farklı yıkım biçimleri üretebildiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda duygu sosyolojisi perspektifinin Türk edebiyatı incelemelerinde sınırlı kullanımına dikkat çekerek; Scheff'in toplumsal bağ kuramının, edebî karakterlerin ilişki dinamiklerini çözümlemede işlevsel bir analitik araç sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle makale, söz konusu romanlara ilişkin mevcut literatüre yalnızca tematik değil, kavramsal bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Kaynakça

- Atılgan, Y. (2017). *Anayurt oteli*. Can Yayınları.
- Ecevit, Y. (2001). *Türk romanında postmodernist açılımlar*. İletişim Yayınları.
- Gürbilek, N. (2011). *Kör ayna, kayıp şark*. Metis Yayınları.
- Lewis, H. B. (1971). *Shame and guilt in neurosis*. International Universities Press.
- Moran, B. (1994). *Türk romanına eleştirel bir bakış 1*. İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2016). *Türk romanına eleştirel bir bakış 1-2*. İletişim Yayınları.
- Okay, M. O. (1990). *Peyami Safa*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Parla, J. (1990). *Babalar ve oğullar: Tanzimat romanının epistemolojik temelleri*. İletişim Yayınları.
- Safa, P. (2018). *Dokuzuncu hariciye koşu*. Ötüken Neşriyat.
- Scheff, T. J. (1990). *Microsociology: Discourse, emotion, and social structure*. University of Chicago Press.
- Scheff, T. J. (2000). Shame and the social bond: A sociological theory. *Sociological Theory*, 18(1), 84–99.
- Tangney, J. P. ve Dearing, R. L. (2002). *Shame and guilt*. Guilford Press.

Extended Summary

This article offers a comparative analysis of shame and the crisis of recognition in *Anayurt Oteli* by Yusuf Atılgan and *Dokuzuncu Hariciye Koşu* by Peyami Safa. Rather than approaching shame as an exclusively psychological or intrapsychic condition, the study conceptualizes it as an emotion situated within a

relational and social context, emerging from fragile or broken social bonds. Drawing on Thomas J. Scheff's sociology of emotions, particularly his theory of social bonds and the shame–anger sequence, the article investigates how literary narratives encode the weakening, rupture, or structural absence of recognition in interpersonal relations.

In the existing scholarship, *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* has frequently been examined from biographical, psychological, and existential lenses, often emphasizing illness, bodily suffering, and adolescent sensitivity. Similarly, *Anayurt Otel* has largely been interpreted in terms of alienation, ontological insecurity, and modern isolation. While these readings have illuminated important aspects of the novels, they tend to privilege interiority and individual pathology. This study, by contrast, shifts the focus toward the relational dynamics that produce shame and toward the sociological conditions under which recognition becomes fragile, deferred, or impossible. In doing so, it aims to contribute a structurally oriented perspective to the literary analysis of emotions in modern Turkish fiction.

Methodologically, the article employs qualitative document analysis combined with close reading. Scheff's conceptual vocabulary such as social bond, suppressed shame, and the shame anger spiral is not applied as a rigid explanatory framework but used as an analytical starting point. Throughout the interpretive process, theoretical concepts are re-evaluated in light of the novels' specific narrative structures, character constellations, and temporal organizations. The analysis ultimately proposes a structural distinction between two models of shame: rupture-based shame and structurally produced non-recognition.

In *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*, shame emerges within identifiable encounters and is closely tied to bodily deficiency and class-based hierarchy. The unnamed protagonist's injured leg functions not merely as a medical condition but as a symbolic marker that positions him as deficient within a world structured by health, privilege, and social decorum. His visits to the Pasha's mansion intensify this positional imbalance. Spatial order, refined language, and controlled gestures create a hierarchy that renders the protagonist hyper-aware of his bodily presence. Shame here does not arise from explicit humiliation; rather, it stems from the internalization of an evaluative gaze. The protagonist experiences his own existence as excessive or misplaced. However, despite this vulnerability, the possibility of recognition is not entirely foreclosed. The anticipation of surgery symbolizes a potential reconfiguration of social positioning. Time in Safa's novel retains a forward orientation, sustaining the fragile hope of reintegration. In this sense, shame in *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* represents a rupture within an existing relational field painful yet not structurally irreversible.

By contrast, *Anayurt Otel* portrays shame as the outcome of a more radical condition: the chronic failure of reciprocal bonds to form. Zebercet's life unfolds within repetitive routines that create the appearance of order but fail to generate meaningful mutuality. The hotel functions as a liminal space in which encounters are temporary and recognition remains suspended. Unlike Safa's protagonist, Zebercet does not inhabit a world where social bonds weaken; rather, he exists within a landscape where durable bonds never fully emerge. His childhood memories of ridicule and his experiences of objectification during military service reveal early instances of non-recognition that gradually sediment into a structural condition. Shame in this context becomes less an episodic response to specific encounters and more a persistent background state.

The arrival of the woman who comes to the hotel by the delayed Ankara train momentarily disrupts this stagnation. For Zebercet, she represents not merely romantic interest but the possibility of being seen and acknowledged. However, her failure to return exposes the fragility of this expectation. The disappointment does not simply signify rejected affection; it reinforces a deeper pattern of non-recognition. The narrative's circular temporality and enclosed spatiality further emphasize the impossibility of forward movement. When violence ultimately erupts, it does not restore agency or recognition. Instead, the murder reveals the collapse of relational possibility and demonstrates how suppressed shame may transform into destructive action without generating subjectivity.

The comparison between the two novels therefore highlights a crucial structural difference. In Safa's work, shame is linked to specific confrontations and carries within it a residual orientation toward repair. In Atılğan's narrative, shame is embedded in the very structure of social existence, arising from chronic relational absence rather than discrete humiliation. This distinction is also reflected in the temporal configurations of the novels: forward-looking anticipation in one, circular repetition in the other.

The article does not seek to generalize about the entirety of the modern Turkish novel. Instead, it presents a focused comparative reading that demonstrates how shame operates differently under distinct relational and narrative conditions. By integrating the sociology of emotions into literary analysis, the study proposes a nuanced framework for understanding how recognition, or its structural absence, shapes the emotional architecture of fictional worlds. In doing so, it contributes to both the interpretation of these two novels and the broader interdisciplinary dialogue between literary studies and social theory.